

1.09 Objavljeni strokovni prispevek na konferenci
1.09 Published Professional Conference Contribution

Miroslav Dučić*

NEKI ASPEKTI FINANSIRANJA ARHIVSKE DELATNOSTI U SRBIJI

Izvleček:

Nekateri vidiki financiranja arhivske dejavnosti v Srbiji

Od načina financiranja arhivske dejavnosti je odvisna tudi kvaliteta arhivskih storitev oz. delo arhiva nasploh. V prvih letih po ustanovitvi arhivskih zavodov so zagotovljena sredstva zadoščala komaj za nabavo osnovnih sredstev in plače zaposlenih. Sčasoma so se modeli financiranja spremenili, tako da v Srbiji v teh šestdesetih letih, kolikor traja organizirano varstvo arhivskega gradiva, beležimo nekaj različnih načinov financiranja. Po sprejetju ustave iz leta 1974 imamo najoriginalnejši model financiranja. Vprašanje financiranja arhiva v trenutni srbski zakonodaji ni dobro rešeno. Smo v položaju, ko edini zakon, ki uravnava to področje, že dve leti ni več veljaven, nov zakon pa doslej še ni bil sprejet.

Ključne besede:

financiranje arhivov, proračun, predpisi o financiranju arhivov, prihodki, odhodki, zaslužek

Abstract:

Some Aspects of Financing the Archival Service in Serbia

The quality of archival services and general operation of an archives depends on the method of financing. In the first years after the establishment of archival institutions the guaranteed financial means hardly covered the purchase of capital assets and employees' salaries. Over time, funding models have been changing. Therefore, for the past sixty years, since the organization of the archival protection service in Serbia, we have recorded several different ways of financing. After adoption of the Constitution of 1974, we have the most original funding model for the Archives. Today, the Serbian legislation has not yet resolved the issue of financing the Archives in a satisfying manner. Currently, we are in a situation, where the only law governing this matter has not been in force for two years and a new law has not been passed yet.

Key words:

financing of archives, budget, regulations on financing of archives, revenues, expenses, earnings

UVOD

Sve do donošenja Opšteg Zakona o arhivima,¹ početkom 1950. godine, financiranje rada novih arhivskih ustanova zasnivao se na odlukama savezne vlade, republičkih institucija i gradskog odbora. Ni prvi Zakon o arhivima u Srbiji² nema jasnu odredbu o tome ko zapravo izdvaja sredstva za plate a ko za materijalne i druge rashode.

* Miroslav Dučić, arhivski savetnik, Istorijski arhiv Užice, Dimitrija Tucovića 52, 31000 Užice, Srbija.

¹ Opšti Zakon o državnim arhivima, Službeni list FNRJ, br. od 23. 01. 1950. godine.

² Službeni list NR Srbije, br. 1 od 25. 01. 1951. godine.

Stvaranjem arhivskog središta u Titovom Užicu 24. 4. 1948. godine i postavljanjem prvog rukovodioca, Ministarstvo prosvete NR Srbije preuzima obaveze u pogledu mesečnih primanja i honorara. Sve materijalne i druge rashode obezbeđuje Gradski narodni odbor u T. Užicu. Ovakvo stanje traje sve do kraja 1955. godine.³

Formiranjem Gradske državne arhive primaju se novi radnici u stalni radni odnos i već se uočava i znatnije izdvajanje za opremu i redovne materijalne troškove. Sve do 1965. godine opština Titovo Užice izdvaja novac za rad arhiva, i to za zarade i sve rashode koje je arhiv imao u svome radu. Bez obzira što je već u tom periodu Istorijski arhiv pokrивao teritoriju od ukupno 10 opština, sav teret finansiranja padao je na jednu opštinu.

Od 1967. godine po prvi put se prelazi na međuopštinsko finansiranje. Konačno svih deset opština učestvuju u finansiranju. Te iste godine se prelazi sa sistema platnih razreda na sistem raspodele ličnih dohodaka. Interesantno je navesti i podatak da se tada utvrdio i sistem raspodele ličnih dohodaka i onog dela koji se izdvajao za materijalne troškove i investicije. Taj odnos išao je u korist plata i kretao se od 75 do 82 % odnosno od 18 do 25%.⁴ Ovaj podatak jasno govori da se u arhivsku službu malo investiralo. Kao i danas ova delatnost je bila samo "trošak" za državu. U nove zgrade i opremu se takoreći nije ni ulagalo, već su se tražile jeftinije varijante za smeštaj, od izrade drvenih neuslovnih regala do adaptacija starih objekata.

Od 1973. do 1992. godine opštine sa područja mesne nadležnosti arhiva Užice preuzele su obavezu da finansiraju rad Arhiva na osnovu programa i jedinstvenih kriterijuma. Međutim, pre bi se reklo da je njihova uloga u finansiranju bila simbolična, što se može videti iz Završnih računa Arhiva. Taj odnos se kretao od 51 do 89 % u korist opštine Titovo Užice.

Nakon ukidanja Samoupravnih interesnih zajednica u martu 1990. godine, osnivaju se fondovi za finansiranje kulture. Glomazni sistem SIZ trebalo je da se zameni sa efikasnijim oblicima samoupravnog organizovanja. Ali i ovakav sistem finansiranja je veoma kratko trajao i već početkom 1992. godine donosi se novi Zakon o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture.⁵

Ovaj Zakon je praktično omogućio da Republika Srbija postaje osnivač svih arhivskih ustanova u Srbiji. Republika je obezbeđivala novac za plate a ostalo su trebale da obezbeđuju opštine na čijem području arhivi vrše delatnost. U praksi je ovo značilo da Arhivi uglavnom dobijaju sigurna sredstva za plate od države, da gradovi u kojima su smešteni arhivi snose najveći deo za materijalne troškove ili investiciona ulaganja, a druge opštine učestvuju sa ostalih, skromnih 10 %, za tekuće održavanje. Kako se upravo u to vreme odvijao proces centralizacije celog sistema, jedino su arhivi od ustanova iz oblasti kulture, kao regionalne i opštinske ustanove, došli pod državnu ingerenciju.

U vreme primene ovog Zakona mali broj arhiva je imao koristi od ovakvog načina uređenja odnosa na relaciji država, opština, arhivi. Ovaj period je poznat po jakoj ekonomskoj i socijalnoj krizi, koja se reflektovala na rad i finansijsko poslovanje ustanova kulture. Nije nam poznato da je bilo većih investicija u arhivima širom Srbije. Pa i ako je i bilo, radilo se ipak o skromnim ulaganjima s obzirom da je država tražila od lokalnih samouprava jednako učešće u investiranju.

³ Miodrag Gluščević, *55 godina Istorijskog arhiva Užice 1948-2003*, izdato 2003.

⁴ Isto.

⁵ Zakon je objavljen u Službenom glasniku SRS, br. 49/92.

Na svu radost zaposlenih kao i korisnika usluga Istorijskog arhiva Užice, upravo u vreme ove krize, početkom 1997. godine, započinje gradnja nove zgrade Arhiva u Užicu, koja je prekinuta već naredne godine nakon ukrovljavanja betonskog kostura nove namenske zgrade usled nedostatka novca. Tek nakon 11 godina pauze zgrada biva dograđena i predata na upotrebu krajem 2009. godine.

Odlukom Ministarstva finansija, polovinom 2003, kada se novac za finansiranje plata ponovo vraća gradovima gde su i sedišta arhiva, dolazi do promene i osnivačka prava se ponovo vraćaju opštinama, odnosno gradovima. Republika sada nema obaveza prema arhivima i slobodna je da za određene projekte raspisuje konkurse. Sva prava upravljanja pripadaju osnivaču, gradovima i opštinama. Obaveze drugih opština ostaju u delu finansiranja redovne delatnosti ili materijalnih troškova, a projekti, ako postoji interes za njih.

ANALIZE MODELA FINANSIRANJA SA AKCENTOM NA SIZ KULTURE

Arhivi su od svog osnivanja uvek bili u podređenom položaju u odnosu na druge ustanove kulture, pre svega mislim na muzeje i biblioteke. Možda je to bilo i za očekivati, jer državni činovnici koji su se brinuli o kulturi, ni tada, a siguran sam ni danas, nisu prepoznali ulogu i značaj arhiva u društvu. U Titovom Užicu svoje zgrade i veoma dobar prostor za obavljanje svoje delatnosti odavno su dabili Narodni muzej i Narodna biblioteka. Arhiv je tek pre dve godine rešio svoj gorući problem dobijajući možda najsavremeniju zgradu u Srbiji. Do tada su uslovi za rad i smeštaj arhivske građe bili ispod svakog nivoa podnošljivosti.

U prve četiri godine u arhivskom središtu T. Užice uglavnom su angažovani ljudi koji su honorarno plaćani za svoj rad. Tek od 1952. zaposleni se počinju primati u stalni radni odnos. Takav status uposlenih je sasvim razumljiv jer služba je tek bila u svom začetku. S druge strane tadašnji srezovi nisu bili zainteresovani da plaćaju usluge za zaštitu građe koja se nalazila na njihovoj teritoriji.⁶ Iako je počeo sa radom 1948. tek od 1960. postaje samostalna budžetska ustanova sa svojim žiro računom kod komunalne banke sreza T. Užice. Punih 12 godina od osnivanja trebalo je da Arhiv postane samostalna ustanova sa svojom punom odgovornošću prema trećim licima.

Za sigurniji finansijski status Arhiva značajna je 1971. kada je doneta odluka o zajedničkom preuzimanju osnivačkih prava deset opština koje je tada, a i sada, Istorijski arhiv T. Užice svojom mesnom nadležnošću pokrивao. To je bio početak uspostavljanja obaveza za opštine na kojima arhiv preuzima odgovornost za zaštitu arhivske građe. Od 1973 Arhiv postaje Radna organizacija, opet u skladu sa novim ustavnim rešenjima. Odnos između opština se sada po prvi put reguliše ugovorom o međusobnim pravima i obavezama saosnivača.

Period od 1974. do 1990. je doneo novine za koje danas možemo reći da su jedinstvene u svetu. Novim pristupom i organizacijom na, jedan originalan način, jedinstven za prostor SFRJ, trebalo je prevazići budžetski način finansiranja i zameniti ga potpuno novim samoupravnim principima dogovaranja "da se dohodak u

⁶ Na sednici Saveta za kulturu NR Srbije od 09.09.1958. raspravljalo se, između ostalog, i o pitanjima arhivske službe pa je konstatovano da jedan od važnih problema za arhivsku službu Srbije predstavlja "neravnopravan raspored arhivskih ustanova. Pojedini arhivi su nadležni za po dva i tri sreza. Oni srezovi u kojima ne postoje arhivi ne učestvuju u finansiranju ove službe, a srezovi na čijim teritorijama postoje obezbeđuju sredstva samo za svoju teritoriju. Zbog toga jedan broj srezova praktično nije obuhvaćen arhivskom službom". List Arhivist, 1958, br. 3-4, Luka Čelebić, str 172, 173.

kulturnim delatnostima ostvaruje sredstvima za njihov razvoj i obezbeđuje putem neposrednog i slobodnog dogovaranja između zainteresovanih subjekata udruženih u samoupravnim interesnim zajednicama".⁷

Naime, donošenjem Ustava Jugoslavije iz 1974. godine⁸ trebalo je na novim osnovama regulisati način ulaganja u kulturu. Već postojeće interesne zajednice nisu bile organizovane da zadovolje međusobne interese privrede i oblasti kulture. Za kulturu, naravno i za arhive, bio je značajan član 16 Ustava iz 1974. koji je glasio "radnici OUR koje obavljaju delatnost u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, zdravstva, socijalne zaštite i drugih društvenih delatnosti stiču dohodak slobodnom razmenom svog rada sa radom drugih ljudi čije potrebe i interese u tim oblastima zadovoljavaju".

Koncept je teoretski bio zamišljen veoma dobro. Praktično je funkcionisao drugačije, mada se ne može osporiti činjenica da je u to vreme možda bilo najviše novca da se mnogi projekti, kao i investicije započnu pa i uspešno završe. Pre svega mislim na izgradnju novih zgrada ili na adekvatne adaptacije objekata za potrebe arhiva. Primetno je bilo odsustvo finansijske discipline i nenamenskog trošenja novca, kada se novac namenjen jednom projektu mogao iskoristiti za druge namene. Pošto sam i sam svedok tog perioda mogu naglasiti da je socijalni status zaposlenih bio dobar, ali ni približan statusu zaposlenih u privredi ili nekom drugom sektoru gde su zaposleni, na primer veoma brzo rešavali stambenu situaciju. U Istorijskom arhivu Užica nije zabeležen nijedan slučaj rešenog stambenog pitanja zaposlenih radnika.

Donošenjem Zakona o fondovima za finansiranje kulture⁹ prestao je da važi Zakon o samoupravnim interesnim zajednicama kulture,¹⁰ a za obezbeđivanje novca za rad arhiva osnovan je fond za finansiranje kulture kao vid samoupravnog organizovanja. Kako organizacijski tako i po donošenju odluka drugačiji, fondovi nisu bili efikasni i nisu odgovorili svom zadatku, i za kratko vreme su ukinuti. Finansijski status Arhiva ostaje potpuno isti kao i u vreme trajanja SIZ-ova, jer i dalje grad Užice snosi najveći teret za finansiranje zarada i delatnosti i taj se paritet prema ostalih 9 opština nekada kretao u odnosu 90 % prema 10 %.

Napred pomenuti Zakon o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture, primenjivao se skoro 17 godina i prestao je da važi donošenjem Zakona o kulturi¹¹ 2009. godine. Ovaj Zakon je postavio sigurniji osnov za finansiranje regionalnih ustanova kulture. Od kako su arhivi osnovani po prvi put se donosi finansijski propis sa snagom Zakonske norme kojim se obavezuju opštine da učestvuju u investicijama i materijalnim troškova u radu jednog regionalnog arhiva. Međutim Zakon nije precizirao procenite učešća, ali se na osnovu dosadašnje prakse, više od 60 godina, moglo tumačiti da to čine arhivi prilikom donošenja godišnjih planova, pri tome vodeći računa o količini građe koja se čuva u depoima i broja registratura koje se prate.

Moram istaći da su predstavnici opština ovaj Zakon tumačili kako su želeli ali na štetu arhiva. Neki su Arhiv u svojim budžetima svrstali u grupu "nekih ostalih

⁷ Iz rezolucije Desetog kongresa SKJ.

⁸ Ustav SFRJ je objavljen u Službenom listu SFRJ br. 9/74 od 21. 02. 1974.

⁹ Ovaj Zakon objavljen je u Službenom glasniku SR Srbije broj 6/1990.

¹⁰ Zakon o samoupravnim interesnim zajednicama kulture, Službeni glasnik SR Srbije, br. 50/1980, 50/1984 i 49/1985.

¹¹ Zakon o kulturi objavljen u Sl. glasniku R. Srbije, br. 72/2009. Stupio je na snagu 11. 09. 2009, a počeo da se primenjuje od 12. 03. 2010.

organizacija ili kulturno sportsku grupu kojoj treba neka vrsta *ad hoc* pomoći" a ne u ustanovu koja čuva pisanu kulturnu zaostavštinu njihovog kraja.¹² Kao posledica takvog razvrstavanja Arhiva u svojim budžetima, dešava se, i to vrlo često, da svoje obaveze ne ispune iako su donete validne odluke o primeni budžeta.

AKTUELNA FINANSIJSKA REGULATIVA

Zakon o kulturi kao krovni zakon u oblasti kulture bavi se opštim interesima u kulturi, obavljanju kulturne delatnosti, pravima i obavezama Republike, pokrajine i lokalne samouprave u kulturi, uslovima delovanja subjekata, finansiranjem, a uglavnom za svoj predmet interesovanja ima umetničko polje rada. Ustanove zaštite nije pravno uredio sem nekih statusnih pitanja i položaja organa upravljanja.

Nakon donošenja ovog Zakona trebalo je da uslede zakoni po oblastima zaštite jer u roku od godine dana od donošenja krovnog Zakona u kulturi, Vlada je bila dužna da donese strategiju razvoja kulture pa donošenje napred pomenutih zakona. Zakon o arhivima i arhivskoj građi prošao je sve moguće procedure i očekuje se pred poslanicima Skupštine Srbije. Nedostatak ovog Zakona se već jako oseća u praksi. Da apsurd bude veći zaštita arhivske građe vrši se po osnovama već prevaziđenog propisa.

Zakon o kulturi ima malo normi o finansiranju koje su uglavnom opšteg karaktera. Zakon poznaje budžetsko finansiranje u kombinaciji sa sufinansiranjem. Bavi se više republičkim ustanovama kojima se finansiraju i materijalni troškovi. Takođe dozvoljava i drugim ustanovama mogućnost sufinansiranja tekućih troškova pod uslovom da subjekt podnese petogodišnji izveštaj o radu, strateški plan razvoja za narednih pet godina, da se radi o subjektu da na trajniji način zadovoljava kulturne potrebe građana na određenoj teritoriji, kao i da iznos traženih sredstava ne premaši iznos veći od 45 % od ukupnih tekućih rashoda i izdataka za tu godinu.

Ministarstvo kulture može finansirati i druge subjekte u kulturi a ne samo ustanove koje je osnovala republika, pokrajina ili jedinica lokalne samouprave. To se odnosi i na finansiranje i sufinansiranje projekata u kulturi na osnovu konkursa koji raspisuje Republika. U tom kontekstu formiraju se komisije koje odlučuju o izboru projekata. Ministar kulture, pokrajina i jedinica lokalne samouprave mogu i mimo konkursa, u izuzetnim slučajevima, finansirati značajne projekte u kulturi i to samo do iznosa od za tu svrhu određenih 25 % budžetskih sredstava za tu godinu.

S obzirom da je izvesno usvajanje novog Zakona o arhivskoj građi i arhivskoj službi već početkom 2012. godine,¹³ a kako se očekuju i neke novine u načinu finansiranja, za kratko se treba osvrnuti na rešenja koja on predviđa.

Osnivač gradskih i međuopštinskih arhiva u Srbiji je Republika Srbija. Ona bi trebala da obezbedi sredstva za zgrade, radni i smeštajni prostor. Zatim, odgovarajuću strukturu zaposlenih, finansiranje redovne i programske aktivnosti i finansiranje preventivne zaštite u arhivima.

U sledećem članu Zakona se navodi da osnivači ugovorom sa jedinicama lokalne samouprave na teritoriji za koji je gradski ili međuopštinski arhiv nadležan utvrđuju

¹² Opštine Nova varoš, Bajina Bašta, Ivanjica i Prijepolje u svojim budžetima Istorijski arhiv Užice vode pod grupom ostale organizacije zajedno sa udruženjem penzionera, grupom građana, šahovskim klubom i sl.

¹³ NIP Obrazovani informator, Pravni savetnik 23/2011, str 23. Pregled usvojenih Zakona i Zakona čije se usvajanje očekuje u prvoj dekadi 2012.

deo finansiranja arhiva prema kriterijumima koje propiše osnivač, po prethodno pribavljenom mišljenju lokalne samouprave.

U sledećem članu propisuje se ko je u obavezi da obezbeđuje infrastrukturu arhiva pa to uređuje tako da prostor za rad i smeštajni prostor javnih arhiva kao i neophodnu tehničku-informacionu opremu obezbeđuju gradovi, odnosno lokalna samouprava, na osnovu ugovora osnivača i lokalnih samouprava.

Moramo istaći da rešenja po novom Zakonu ne predstavljaju novinu u finansiranju arhiva. Naime, ugovori o finansiranju poznati su još u vreme SIZ-ovskog modela finansiranja kada je osnivač, tada opštine u kojima je bio smešten arhiv, uspostavljao finansijsku saradnju sa drugim opštinama putem ugovora o međusobnim pravima i obavezama. I pored dobre pravne regulative beležimo da je u tom periodu udeo ostalih opština bio više nego skroman i kretao se čak do 90 % u korist opština Užice kao osnivača.

Kako se radi o ugovornom odnosu, odnosno nekom vidu uspostavljanja obligacionog odnosa između Republike i drugih opština, postavlja se logično pitanje šta se dešava u slučaju neispunjenja ugovornih obaveza i eventualnog tužbenog zahteva prema nesavesnoj ili neodgovornoj opštini. Da li bi u tom slučaju arhivi bili prinuđeni da vode postupak protiv opština. Prema dosadašnjem iskustvu bojim se da bi to bila redovna praksa.

Većina regionalnih arhiva u Srbiji do sada nije imala skoro nikakvu finansijsku podršku opština van sedišta arhiva. Da li je to posledica lošeg Zakona ili se radi o nesposobnosti ili nemoći rukovodilaca da obezbede novac u drugim lokalnim samoupravama teško je reći. Na osnovu dosadašnjeg iskustva smatram da će primena novog Zakona u ovom delu naići na velike teškoće i da arhivi moraju imati spreman mehanizam zaštite. Da li će to biti neki autoritet u Republičkoj vlasti koji može narediti lokalnim samoupravama da poštuju ugovore ili će se tražiti sudska zaštita.¹⁴

Po novom Zakonu nije definisano ko stvarno obezbeđuje novac za plate. Ako je to Republika onda se stanje u Arhivima vraća na period od 2003. godine kada je država kontrolisala rad svih Arhiva. Ipak se mora sačekati početak primene novog propisa pa će se kroz praksu videti koji je bio cilj Zakonodavca. Do tada Arhivi u Srbiji će primenjivati pravna pravila Zakona o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture koji je stavljen van snage a primenjivaće se one odredbe koje nisu u suprotnosti sa Zakonom o kulturi.

UPOREDNO PRIKAZIVANE PRIHODA, RASHODA I ZARADA

Na osnovu podataka do kojih sam došao od nekih reprezentativnih arhiva u Srbiji¹⁵ mogu se lako uočiti razlike pogotovo kod primene normi koje propisuju način finansiranja redovnih troškova ustanova. Što se tiče zarada tu da skoro nema razlika,

¹⁴ Arhiv Užica se u avgustu 2011. godine obratio Ministarstvu kulture sa zahtevom da mu pomogne u nameri da od nekih opština naplati obaveze stvorene u toku investiranja nove zgrade, a koje datiraju još iz 2006. godine, kao i deo sredstava za redovne materijalne troškove. Niko nas nije obavestio u pismenoj formi o našem zahtevu. Tek na sopstveno insistiranje dobio sam, od jednog od savetnika usmen, odgovor da je Ministarstvo kulture nemoćno da bilo šta pomogne i da bi bilo kakva intervencija prema lokalnoj vlasti imala političke negativne konotacije po Ministarstvo. Dakle, ne vidim u ovom trenutku mehanizam na koji arhivi mogu računati u odnosu na neodgovorne i nesavesne lokalne samouprave. Eventualne tužbe ne bi bile nikom od koristi. Šta ako one budu jedini mehanizam da se obezbedi novac za redovno rad ustanova?

¹⁵ U ovoj kratkoj analizi korišćeni su podaci arhiva Užica, Čačka, Šapca i Zaječara. Svi ovi arhivi imaju 14 ili 15 zaposlenih, imaju približno istu teritoriju mesne nadležnosti, sličan odnos zaposlenih po kvalifikacionoj strukturi i skoro da su rešili svoj smeštajni prostor.

a razlog za to je Pojedinačni kolektivni ugovor koji se koristi kao osnov za isplatu plata. Prikazani podaci se mogu koristiti za upoređivanje i analizu trenutnog materijalnog stanja arhiva i socijalnog statusa arhivskih radnika u Srbiji i statusa arhiva zemalja iz okruženja.

Tabela 1: prihodi i rashodi (iznosi izraženi u EUR)

PRIHODI				RASHODI			
opštine	budžet	sopstveni	donacije	zarade	mater. troškovi	programi	Investicije
Užice	218.200	16.020	900	92.020	46.020	6.000	56.300
Šabac	136.548	5.130	240	101.100	25.329	6.000	-
Čačak	153.690	4.080	-	122.100	15.150	16.430	7.760
Zaječar	110.670	8.980	950	93.400	24.440	-	-

Analizirajući raspoložive podatke za 2010. godinu vidi se da su budžetska sredstva najvažniji prihodi ustanova. Donacije kao izvor prihoda su veoma retke. Ali odsustvo donatora je primetno i u drugim delatnostima pa možda nema razloga za zabrinutost.

Sopstveni prihodi kao značajan izvor prihoda su aktuelni tek nekoliko godina unazad. Oni su veoma bitan prihod i sve više arhiva naplaćuje usluge. Ranije se smatralo da arhivi ne trebaju da imaju sopstveni prihod. Postavlja se pitanje da li su arhivi zadovoljni sa ostvarenim sopstvenim prihodima i da li ih treba povećati ili proširiti i na neke druge usluge koje do sada nisu naplaćivane, napr. istraživanje građe. Arhiv Užice je u 2010. ostvario zadovoljavajuće prihode, ne i najveće do sada, ali je već izvesno da su u 2011. prihodi za trećinu manji. Nameće se i pitanje trošenja sopstvenih prihoda. Ovo pitanje nije postavljeno anketiranim arhivima. Arhiv Užica troši svoje prihode za zarade¹⁶ i to u veoma malom procentu, za materijalne troškove i kupovinu opreme. Osnivač ne uslovljava način trošenja sopstvenih prihoda ali je ustanova dužna da planira njihovo trošenje što se u toku budžetske godine i kontroliše.

Većih razlika u rashodima na zarade nema, pa iako one postoje verovatno su posledica kvalifikacione strukture. Kratko se treba osvrnuti na investicije. One nisu stalno prisutna konstanta i za analizu je trebalo barem deset godina kako bi se doneo objektivan zaključak o aktivnosti Arhiva i njihovih finansijera. Arhiv Užica je imao veliku investiciju proteklih godina pa za 2012. očekuje najviše 25.000 €. Iako je Arhiv u programu za 2012. planirao investicione radove i ulaganja u opremu u vrednosti od 100.000 €, verovatno će se odobriti samo petina sredstava za planirane radove.

¹⁶ Kolektivni ugovor strogo predviđa da se plate mogu, od dozvoljenog nivoa, povećati maksimalno za 30 % i to iz sredstava koja su označena kao sopstveni prihodi. Arhiv Užica je koristio tu mogućnost i koristiće ga, ali do iznosa od 10 %. Vodi se računa da se takav odnos zadrži, iako je veoma skroman, i da se isplaćuje svakog meseca.

Tabela 2: zarade (Iznosi izraženi u EUR)

Opština	Direktor	Arh. savetnik	Viši arhivist	Arhivist	Arh. pomoćnik	Higijeničarka
Užice	590	600	490	420	275	170
Šabac	590	625	530	470	279	175
Čačak	590	520	435	410	270	171
Zaječar	540	590	420	420	270	185

Osnivač ne utiče na visinu plata koje primaju zaposleni u arhivima. Međutim u nekim okolnostima on može srazmerno da smanji zarade pod uslovom da se planirani prihodi budžeta za tekuću godinu ne ostvaruju kako treba. U tom slučaju zaposlenima ostaje mogućnost sudske zaštite.¹⁷

Interesantno je da arhivski savetnici u nekim arhivima imaju veće, ili skoro identične zarade kao direktor, što je neobično u odnosu na druga pravna lica gde je zarada direktora najveća. Pripadajuće koeficijente je uredio kolektivni ugovor i jedino je arhiv Čačka pronašao drugačiji model i rešio je ovaj odnos u korist direktora. Zarade arhivista su skoro jednake proseku republičkih zarada. Plate više, srednje stručne sprema a naročito čistačice sigurno da jedva zadovoljavaju minimum životnih potreba.

Tabela 3: prihodi od drugih opština (iznosi izraženi u EUR)

Opština	Ukupan prihod	Ugovor o međusobnom finansiranju	Regulisanje odnosa
Užice	13.430	NE	Odlukom o budžetu drugih opština
Šabac	-	NE	NE
Čačak	-	Grad Čačak je ugovorio sa Opštinom Lučani i Gornji Milanovac	
Zaječar	6.600	NE	Odlukom o budžetu drugih opština

Među arhivima su velike razlike po pitanju sticanja sredstava od drugih opština. Arhiv Šapca recimo nema prihoda od drugih opština iako pokriva još 7 opština među kojima veliki grad Loznicu. Između osnivača i ostalih opština nema ugovora a čini se ni dogovora. Arhiv Zaječara je uspeo da od dve opštine dobije malo veća sredstva. Kako u svojoj anketi komentariše direktor ovog arhiva, dobijeni novac je više plod dobrog odnosa sa predsednicima ovih opština. Arhiv Čačka, koji pokriva još dve opštine, finansira 100 % grad Čačak kao osnivač, dok je sa ostale dve opštine sam osnivač sklopio ugovor o finansiranju arhiva.¹⁸ Model direktnog sklapanja ugovora grada osnivača i ostalih opština predstavlja veliko rasterećenje za funkcionisanje

¹⁷ U arhivu "Srednjeg Pomoravlja" u Jagodini imamo primer primene drugačijih koeficijenata, pa je zarada u proseku oko 30 % manja nego u ostalim arhivima. Nije mi poznato da li su zaposleni tražili sudsku zaštitu.

¹⁸ Gradu Čačku opštine Gornji Milanovac i Lučanu ukupno duguju oko 120.000 € na ime finansiranja Arhiva u Čačku. Obaveze nisu plaćali u poslednjih 6 godine. Povoljno je to što Arhiv Čačka ne oseća problem neodgovornosti ostalih opština nad kojima on vrši mesnu nadležnost.

arhiva. Međutim ovakav model 100 % finansiranja Arhiva Čačka nije poznat u Srbiji. Uglavnom praksa je da arhivi pokušavaju da obezbede novac od drugih opština direktnim dogovaranjem. Nije poznato što druge opštine ne prihvataju obaveze finansiranja, iako to nalaže propis sa Zakonskom snagom.

Posledica ovakvog neodgovornog ponašanja opština je gubitak novca koji arhivima realno pripada. Postavlja se pitanje zašto arhivi ne traže sudsku zaštitu. Mišljenja sam da je ona moguća bez obzira na postojanje ugovora, jer obaveza finansiranja uspostavljena je kao zakonska norma.

Ovde se nameće i pitanje daljeg praćenja i preuzimanja građe stvaralaca koji se nalaze u opštinama koje ne ispunjavaju obaveze prema arhivima. Kako postupiti u ovakvim slučajevima? Možda ne rešavati zahteve građana koji žive u opštinama koje se neodgovorno ponašaju ili kao sankciju prema neodgovornoj upravi, primeniti meru povraćaja celokupne arhivske građe koja je nastala na njihovoj teritoriji. Primena ovih sankcija možda ne bi bila u suprotnosti sa zakonom ali bi verovatno narušila profesionalnu etiku, pa se i Arhiv Užica već duže vreme uzdržava od primene ovih metoda, iako ozbiljno planira da ih primeni već u 2012. godini.

U Republici Srbiji još uvek nije donet ozbiljniji dokument, strateški plan, o razvoju kulture za duži period. To isto važi i za jedinice lokalne samouprave. Sve ovo ima jake refleksije i na razvoj ustanova kulture, kako u delu osnovne delatnosti tako i u finansiranju projekata, stručnom usavršavanju, povezivanju sa okruženjem, infrastrukturom i materijalnim statusom nosilaca aktivnosti.

U arhivima je nedovoljno investicija koja se odnose na izgradnju ili adekvatnu adaptaciju zgrada ili ulaganja u novu opremu. Postavlja se pitanje da li ustanove imaju uslove da na pravi način zaštite preuzetu arhivsku građu? U kolikoj meri preuzimaju ili prate dokumentaciju stvaralaca van područja teritorije osnivača? Takođe, poznato je da većina arhiva nema sopstveni automobil. Kako uopšte odlaze na terene drugih opština koji su prilično udaljeni? Verovatno kao i pre trideset ili četrdeset godina, koristeći javni prevoz, kada je isti u to vreme bio organizovaniji. Sve su ovo neka od pitanja koja se nameću u uslovima kada nedostaje novac za napred pomenute aktivnosti.

Vrlo je teško doneti zaključak o tome koje bi bilo pravo rešenje za model finansiranja arhivske delatnosti. Ovo pitanje, čini se, zavisi pre svega od toga ko se pojavljuje kao osnivač arhiva. Veći autoritet ima Republika kada se pojavljuje kao osnivač. U tom slučaju jedinice lokalne samouprave imaju obavezu srazmernog ulaganja prema kriterijumima koje bi trebalo da utvrde arhivi. Kada se kao osnivači pojavljuju lokalne samouprave, gubi se autoritet Republike i arhivi se svode na ostale ustanove kulture jednog lokalnog područja. Prednost je možda u bržoj i lakšoj komunikaciji sa lokalnom upravom prilikom donošenja dokumenata i odluka, na koje osnivač daje saglasnost. Možda predlog novog Zakona o arhivskoj građi i arhivskoj službi ima do sada najbolje rešenje, ali ipak treba sačekati praktičnu primenu.

Pitanje finansiranja arhivske delatnosti nije do sada bilo predmet interesovanja arhivista niti mu se pridavala posebna pažnja. Više smo bili skloni da popričamo i da se požalimo kako su zarade male, kako ne posedujemo sopstveni automobil, kako nam građa propada zbog loših uslova za smeštaj, kako su uslovi za rad nepodnošljivi, ali ne i ozbiljno da rešavamo te probleme, očekujući da to mora neko drugi, pre svega država ili lokalna samouprava. Čini mi se da dobar deo krivice za ovakvo stanje u arhivima moraju preuzeti sami arhivi i zaposleni u njima, a pre svega rukovodioci arhiva.

SUMMARY

SOME ASPECTS OF FINANCING THE ARCHIVAL SERVICE IN SERBIA

It is very difficult to draw conclusions about what would be the right solution to the funding model of archival activity. This question depends on who emerges as the founder of the archives. The Republic has a higher authority when it appears as a founder. In this case, local governments have a duty proportional to the investment criteria that should be determined by the archive. When the local governments appear as founders of the archives, the Republic loses the authority and archives are reduced to other cultural institutions of a local area. It may have an advantage in a faster and easier communication with local authorities when making decisions and documents on which the founder gives permission. Maybe the new Draft Law on archive material and archive services has been the best solution, but we should wait for practical application.

The issue of funding of archival activity has not been any concern of the archivists nor a special attention was paid to. We were more inclined to talk and complain that salaries are low, that we do not have own car, that archival material is wasted due to poor conditions for accommodation, that the working conditions are intolerable, but did not seriously solve these problems, expecting it to be solved by someone else, primarily by the state or local government. It seems to me that much of the blame for this state of the archives are borne by employees, especially managers of archives.